

[0119] HWAT BITSJUT ALDFRYSK *STILNESE*?

It boppesteande wurd hat ûnderskate filologen lêst jown en my ek. Ik leau dat ik der nou mei klear bin.

It komt yn ôfwikende foarmen foar yn 'e trije Fryske Emsinger Codices en yn inkelde Leechdútske oersettingen of omwurkingen dêr fan. Yn it ûnderdiel *basfeng*, d.i. ûnfoech oantaesten fan in frommes, steane û.m. de folgjende boete-omskriuwingen:

Sipma E I; VII.

99 Thi basefeng buta clathem. thre scillingar.

100 binna clathem nioghen scillingar.

101 is hit enre frouua eden ther mit berne se ieftha enre frouua ther
ina hire *stilnese* se en merc.

It komt hjir oan op de lêste omskriuwing en dy jow ik nou ek fan Fokkema E II, ûnderdiel III.

136 Iftenra frouwa den ther mith berne se iefte enra frouwa therma hira
sciluese se ene merc.

De skriuwer van E II makket noch alris in flater. *Iftenra* moat *Ist enra* wêze; *therma* moat foroare wurde yn *ther inna*, *sciluese* moat yn alle gefallen as suffix *-nese* hawwe. Yn sté fan *se* hie de skriuwer *sije* skreaun, mar de *ij* is útradearre, der bliuwt dan *se* oer, dat kloppet mei E I en E III. De bi- of

leaver mishandeling fan de tekst biwiist, dat de kopiist de boetetaks net bigrepen hat of al to hastich wie.

Yn de útjefte fan E III, bisoarge fan my, komt to stean:

I. 183 Ist enre frouwe den ther mit kinde se ief mit hire *scil nisse* se en merc ¹⁾.

De kopiist fan E III hat it der better ôfbrocht as dy fan E II. Wy sjogge ek, al út dit iene sintsje, dat de tekst jonger is: *frouua* wurdt *frouwe*, *berne* wurdt *kind*.

Dêr bliuwt de frage oer it wurd *stilnese*. Ien hs., E I, hat *stilnese*, II en III hawwe *scill* + suffix. It suffix komt mear yn beide foarmen en ek noch wol oars foar: *-nese*, *-nesse*, *-nisse*. Dat hinget gear mei de klam op it suffix en skriuwoanwensten, dy 't wikselje. De swierrichheit sit yn it earste wurd *stil-* of *scil-*. De Leechdútske teksten hawwe *stil-*; *c* en *t* wurde ornaris maklik forwiksele, om't hja sa op inoar lykje, dêrom nim ik oan dat *stil-* bidoeld is, en ek om 't *stilnesse* in goede sin jowt. Ofsjoen fan *stilnesse* is de fortaling: Is it (it ûnfoech oantaesten) by in frommes dien dat swier is, of dy 't yn har „*stilnisse*“ is, dan is de boete ien mark.

Hwat is nou de bitsjutting fan *stilnisse*? It suffix *-nisse* komt foar efter stammen fan verba, mar ek noch al ris efter adjektiven. Yn 'e lêste jierren is dêr noch al ris op wiisd en men hat dan ek binammen wol sjoen nei it Ingelsk ²⁾, b.g. *goodness*.

Von Richthofen hat by syn forklearring wol oan it verbum tocht. Hy skriuwt yn it wurdboek, s. 1050, *stilnese*, *stilnisse* (das stillen, nutrire) f. en jowt dan de boppeneamde plakken. Hy tocht oan it stiljen fan 'e honger fan it bern, it boarst jaen. Van Helten neamt it wurd net en is it wol mei Von Richthofen iens. Ek Holthausen forklearret it sa en út Von Richthofen wei is dizze forklearring oergien yn it Mittelniederd. Wörterbuch fan Schiller und Lübben: *stilnisse* f 1. activ, das Stillen der Kinder, Säugen; hjir op folget de Leechd. oersetting dy't by Von Richthofen, s. 225, stiet. Ek Bosworth and Toller ha it wurd (s. 921) mei de bitsjutting: *stilness*, *quiet* en ûnder V *that which appeases* (? cf. O. Frs. *stilnese*, *nursing*; Ger. still-amme *wet-nurse*; Swed. *stilla to give fodder to cattle; to suckle a child*): *-stilnesse*, *gefylnesse* *supplemento* (*supplementum viaticum*, *subsidium ad vitae necessaria*) en hja jowe dan in biwiisplak, dêr 't it wurd de bitsjutting hat fan “that which appeases”.

As men de bitsjutting ôfliedt fan it adjektyf, kin men ek komme ta: it boarstjaen, om't it bern dêr stil by is en de lju der omhinne ek net al to folle drokte meitsje moatte. Dat wie ek myn opfetting, doe 't ik it wurd yn'e Wurdlist op E II forklearre mei: het zogen. Dêrby waerd ik stipe fan de wurdboeken en ik foun it oantaesten fan in frou dy 't hjir mei dwaende wie ek noch al ûnfoech. Lykwols ha ik ek tocht oan in oare bitsjutting dy 't it wurd ha koe,

1) Sjoch K. von Richthofen, Friesische Rechtsquellen, s. 224 en 225.

2) Sjoch E. Schwentner, Niederd. Jahrbuch 1951 en in noch út to kommen artikel fan my yn „Taal en Tongval”.

nml.: de regels (Holl. menstruatie). Ik moast hjir wol oan tinke, om 't ien fan de Leechdútske hs., dy 't Borchling útjown hat yn *Die Niederd. Rechtsquellen Ostfrieslands*, en wol hs. D, dat tige op E III liket, hat: „off dat sze oer krancheyt hefft". Montanus (de Haan) Hettema hat yn 1830 al ús tekst útjown ûnder de titel *Antiquum ius friscum* dy 't op de codex stiet. It âlde riucht stiet yn *Het Emsinger Landregt van het jaar 1312*. Dy titel doocht net, mar dat let ús hjir neat. Op s. 20 jowt er: „Is 't enre frouwe dén, ther mit kinde sé, ief mit hire scilnise sé, én merc". Men sjocht, dat Hettema hwat frijer foar it ms. oer stiet as wy, hwant al dy tekens stean net yn it hs. Hy docht dat om de tekst lêsbarder to meitsjen. Hy fortalt: „Is het eene zwangere vrouw, of die de stonden heeft, gedaan, een mark". Foar syn fortaling fan *scilnise* forwiist er nei Von Wicht, Ostfr. Landrecht, dat op s. 772 een Leechdútske Codex oanhellet, dêr 't de boetetaksen yn neamd wurde en dêrûnder ek de *basfeng*. Yn dizze tekst wurdt *stilnese* oerset mei *natuerlicke kranckheit*. Dat hat Hettema oernommen. Wol skriuwt er *scilnise* en dat stiet ek yn it hs., mar dat is wol mis, nou 't de measte teksten, ek E I, *stilnese* hawwe. Holt-hausen nimt *scilnise* op yn syn wurdboek, s. 147: *skil-nise* f. Menstruation. Hy moat dan wol ta in eigenaerdige forklearring fan *skil* komme: de stam fan in verbum *skille*, ôfskiede. Dat doocht net.

De Leechdútske teksten fortroude ik net sa goed yn har fortalingen, om 't ik wist, dat de fortalers der faken mar hwat fan meitsje, as hja der mei oan binne. Lykwols kinne se it ek wol ris goed ha. Hettema, dy 't op sa'n tekst werom giet, koe ik sûnder fierder biwiis ek net gelyk jaen. Oars wist ik wol, dat froulju yn dizze omstannichheden har leafst rêstich holden. It forhael fan Rachel yn Gen. 31 :35 wie my wol bikend. Neifreegjen by inkelde ethnologen, of dy soms in sizwize koene foar dizze posysje, levere ek neat op. Doe ha ik set: *stilnese*, het zogen.

In skoftsje lyn wiisde Buma, mei hwa 't ik wol oer dit wurd praet hie, my lykwols op in Wurdlist fan de substantiven yn 'e tael fan Wangereach, dy 't foarkomt yn Ehrentaut's Friesisches Archiv I, 1849, s. 396: *stîl*, (n.) *dait mônâtlich stîl*, oder *dat göder*, die Menstruation.

Ehrentaut jowt dan twa foarbylden, mar, en dat is wol fremd foar in wurdlist, net fan it wurd, dêr 't it om giet. *Stîl* is net *stilnese*, mar wol de substantivearring fan it adjektyf *stil*, dêr 't *stilnese* ek fan ôflaet is. *Stilnese* soe yn it Frysk en ek wol yn it Wangereagersk *stillens* opsmiten ha, sj. yn boppeneamde list: *weitens* = wietens (s. 404). *Stîl* is wol in abstractum, foarme mei germ. *-în*, yn de nom. *-î*, dat letter ôffallen is. Dit wurd *stîl* hat my oertsjûge, dat de oersetting fan 'e Leechdútske tekst bitrouber is en dus dat *stilnise* hjir bitsjut „regels, saken" (Holl. "menstruatie") en in ôflieding is fan it adj. *stil*. De oare bitsjuttingen by Von Richthofen, Schiller and Lübben, Holthausen, Nauta en Fokkema (sj. boppe) binne forkeard, en de forwizing yn Bosworth and Toller kin forfalle.

It is wol singulier, dat it mear as in ieu duorre hat, foar 't dit wurd torjochte kommen is, mar sa giet it faken yn 'e filology.

K. Fokkema.